Волжский районысо газет. Арня еда лектеш.

Юл увер

2021 ий 21 январь

Волжские вести

№ 3 (966)

• Фотофакт

«Шкемын илышем, пашам литературылан пӧлеклем...»

(Тӯнгалтышыже 31-ше №-ште)

1942 ийыште Новороссийск ола верч тале кредалмаш каен шоген. Тушман ик салтакымат, нимогай техникымат ойырен да нангаен ынже керт манын, 10 сентябрьыште 30, 349, 353 стрелковый дивизийвлак Лысая Гора, Бабаков щель, хутор Попандопуло воктене кӯкшакавлакым налашлан атакыш кынелыт. Нунылан артиллерий-влак сай полышым пуэныт. Нунын коклаште – Миклай Очетов.

Эн ончыч тудын служитлыме полк Горячий Ключ, Ключевая воктене погынышо пехотым да обозым шалатымаште участвоватла, вара Калужские нефтепромысловый районышто минбатарейым пытара, Горячий Ключ воктенысе кӯвар воктене тушманын пехотыжым да обозшым шалатен колта.

19 август гыч 25 сентябрь марте артиллерист Очетов Безымянная – Крепостная – Дербентская линий воктене (Новороссийск ола деч 50 менте эрвелыште) обороным пенгыдын кучен. Кредалмаште пенгыдылыкым, лӯддымылыкым ончыктен. Тудын 122 мм пушкыжо ятыр фашистым пытарен.

1942 ий 25 сентябрь гыч 20 декабрь марте Туапсинский оборонительный операций эрта. Тудым кок ужашлан шелаш лиеш: икымше этап 25 сентябрь гыч 23 октябрь марте шуйна, да фашист-влак «Аттика» операцийым илышыш пурташ тыршен наступленийым эртарат да Шем тенгызыш Туапсе ола воктене лекташ тыршат. Нуно лач Пшиш энгер воктеке лектын кертыныт. 2 этап 23 октябрь гыч 20 декабрь 1942 ий марте эрта да тиде жапыште 18 армийын контрнаступленийже эрта, а фашист-влак шке наступленийыштым Семашхо курык воктечын Георгиевское село велыш нангаеныт.

Артиллерий ден миномет-влак кок кече талын лӯйкаленыт, ятыр немыч самолёт-влак бомбым кышкеныт, пулемёт дене лӯйкалыме деч вара Туапсе олам налашлан 17 немыч армий кугу наступленийым тӯнгалеш.

23 сентябрьыште артиллерий ден миномет-влакын талын лӯйкалымышт деч вара, тушман наступленийым тӯнгалын. Виян кредалмаш деч вара фашист-влак обороным шалатен кертын огытыл да чакненыт.

25 сентябрьыште тушман угыч шке кугу наступленийжым тӯнгалеш. Эн тӯн, вӯран кредалмашвлак 18 армийын оборонышто шогышо фронтын покшел участкыштыже каеныт.

Закавказский фронтын шола могырыштыжо 56 армий кредалын. Тушман сентябрь мучаште Безымяное, Фанагорийское села-влакым налын да фронтым 8 менте келгытыш пурен, но умбакыже каен кертын огыл. Фашист-влак Псекупс энгерын кӯшыл ужашыжым налын, 18-ше армийын шенгекше лекташ шоненыт. Моряк-влакын 76 стрелковый бригадыже оборонышто пенгыдын шоген да ик метрланат шенгек чакнен огыл. 395 стрелковый дивизий Качканова хребет воктенысе кӯкшака-влакыште сайын кредалын, а 30 стрелковый дивизий Хребтовый перевалыш тушманлан корным петырен.

14 октябрьыште фашист-влак угыч наступленийыш кают да иканаште кок вере атакым тӯнгалыт: эрвел гыч Шаумян селаш да Фанагорийское селан эрвел гыч Садовое районышко.

56 армий ден 18 армий коклаште фашист-влак обороным шалатеныт да 16-17 октябрьыште Кочканов курыкым налыныт. 23 октябрьыште тушманым шогалтеныт да 24 октябрьыште контрнаступлений деч вара Кочканов курык ӯмбалан йошкар флагым шогалтеныт.

Фашист-влак ноябрь покшелне эше ик наступленийым тӯнгалыт. Георгиевский гыч Туапсе олашке лекташ шонат. 20 ноябрьыште Гойтх села воктене немыч армийын ик ужашыжым кырен шалатат. 26 ноябрьыште 18 армий наступленийым тӯнгалеш да 20 декабрьлан тушманым Пшиш энгер вес велыш поктен колта. 25 декабрьлан фашист-влакын Семашховский группыжым шалатат.

25 сентябрь гыч 31 декабрь 1942 ийыште Миклай Очетов Туапсе ола верч талын кредалын. Фашист-влакын икмыняр наступленийжым да ятыр атакыжым чактарен, тушманын пенгыде обороныжым шалатен, контрнаступленийыште участвоватлен да Кавказ верч илаш-колаш кредалын. Тудын 1195 гаубичный артиллерийский полкшо Кавказым оролымаште кугу надырым пыштен.

25 сентябрь гыч 6 октябрь марте фашист-влак Пятигорское, Ахтырский участкыште Волчьи Ворота, Лысая Гора воктене икмыняр кӯкшака ден села-влакым налын, наступленийым кечывалвелыш, кечывалвел-касвелыш нантаеныт. Тале кредалмаш Фонарь курык да 192,0 кӯкшака верч каен шоген. 3 октябрьыште 1195 гаубичный артиллерийский полкын батарейже тушманым Фонарь курыкышто, Фанагорийское селаште, 192,0 кӯкшакаште атакыжым чактарен да артбатарейжым да взвод наре пехотыжым шалатен.

Октябрь тылзыште 1195 гап фашист-влакын ятыр контратакыштым шогалташ полшен. 7-14 октябрьыште фашист-влак Фанагорийский ден Хатыпский воктене оборонышто шогеныт да резервым вученыт. Тиде жапыште 56 армийын дивизийже-влак Фонарь курыкышто, Старообрядческий хутор, Курганная щель воктене икмыняр гана атакыш кынелыныт. Южо кӯкшакаже кид гыч кидыш икмыняр гана куснен. Артиллерист-влак тушман ӯмбаке «тулым» кышкеныт да тушманлан корным петыреныт.

7 октябрьыште Безымянный хутор воктене 1195 гап тушманын артбатарейжым шалатен. 8 октябрьыште Фонарь курыкышто 2 минометный батарейым пытарен.

12 октябрьыште Фанагорийский воктене минбатарейым шыпландарен да 326,4 кӯкшака, Волчьи Ворота воктене тушманын атакыжым шогалтен, взвод наре пехотым вес тӯняшке колтен. 13 октябрьыште Старообрядческий воктене артбатарейым да пасушто боеприпас складым пудештарен.

Фашист-влак резервым иктыш чумырен, 14 октябрьыште ик полк наре пехотыжо шагатат пеле артиллерий ден миномет-влак лӯйкалыме деч вара самолет-влакым кучылтын, Фонарь курык ден 514,2 кӯкшака воктечын виян наступленийым Хатыпс, Фанагорийское, Большое озеро, Котх хребет велке тӯнгалыт. Нунын ваштареш 395 стрелковый дивизийын да 76 стрелковый бригадын салтакше-влак талын кредалыныт.

Тушманын наступленийжым шогалташ манын, красноармеец-влак контратакышке кынелыныт да илаш-колаш кредалыныт, тушманым ик жаплан шогалтеныт. Кугу полышым артиллерий пуэн.

14-17 октябрьыште 1195 гап Фанагорийское села воктене тушманын пехотыжым шалатен колтен, Безымянный хутор воктене артбатарейым пытарен, Старообрядческий воктене 105 мм артбатарейым да минометым пудештарен, Фонарь курыкышто икмыняр тӯшка салтакым вес тӯняшке колтен.

Фашист-влак, нимом ончыде, ончыко каяш тыршеныт да 17 октябрьлан икмыняр кӯкшака-влакым налын, Фигурная щель воктеке лектыныт. Вӯран кредалмаш деч вара 11-ше контратаке почеш гына Кочканова курыкым налыныт да 620,8 кӯкшака могырыш вашкеныт.

Фашист-влак Садовое селашке обороным шалатен пурен, 18 армийын шенгекше лектын кертыныт. Садлан тиде лӯдыкшым петыраш манын, пурла флангыш 83 стрелковый бригадым колтат. 1195 гап 76 стрелковый бригадын матросшовлаклан полышым пуаш тӯнгалеш.

20-24 октябрьыште фашист-влакын наступленийыштым шогалташ манын, ятыр гана контратакышке кынелыныт да Кочканова курыкым тушман деч утареныт. 395 стрелковый дивизийын салтакше-влак лӯддымылыкым, пенгыдылыкым ончыктеныт да фронтын пурла могырыштыжо тушманым чактарен, обороным шогалтеныт.

Неле условий лийын гынат, артиллерист-влак тушманым кажне кечын кыреныт, тудын техникыжым, салтак-влакшым пытареныт да сенымаш кечым лишемденыт. 1195 гап 30 да 395 стрелковый дивизийлан, 76 стрелковый бригадылан полшен шоген. 1 декабрьыште Лысая Гора воктене 2 пулеметный точкым, тушманын пехотыжым шалатен колтен.

28 декабрь 1942 ийыште 56 армий дене кредалше фашист-влак 125 пехотный дивизийжым Сталинград воктеке колтеныт, садлан фронтын пурла могырыштыжо тушманын вийже иземын.

Сталинград воктене фашист-влакым авырен да кырен шалатыме деч вара Северный Кавказыште улшо тушманын армийже-влакым, Кавказ мландым утарашлан сай йӧн лектын. Тидым илышыш пурташ шонен 1 январь гыч 8 февраль 1943 ийыште Северо-Кавказский стратегический операций эртаралтеш. Тыште Южный ден Закавказский фронт-влакын армийышт участвоватлат. Тиде стратегический операций жапыште кок наступательный операций эртаралтеш.

1 январь 1943 ийыште Южный фронт Ростов ден Сальск ола-влак могырыш наступленийым тӯнгалеш да кок арня жапыште 150-200 менгым кредалмаш дене эрта. Кок арня вӯран кредалмаш-влак каен шогеныт. Немыч командований 1 танковый армийым шенгек лукташ тӯнгалын да Ставрополь ола могырыш чакнен. Северо-Кавказский фронтын Северный группыжо тушманым покташ тӯнгалеш, 10-11 январьыште икмыняр ола-влакым налеш, но тушманым авырен огеш керт.

1943 ийыште 1195 гап 56 армийжее 72 менте кужытан фронтышто обороным кучен. 4 январьыште пале лийын: кугу наступлений тӯнгалшаш. 56 армий фашист-влакын обороныжым шалатен, Краснодар олам налын, Тихорецкая велыш ончыко кайышаш улмаш. 15 январьыште кугу наступленийлан ямдылалташ тӯнгалыт. 56 армийын частьше-влакым комплектоватлат да кугу вийым фронтын да РГК резервше гыч пуат.

16 январь 1943 ийыште тале артиллерийский лӯйкалымаш да самолет-влакын бомбитлыме деч вара Закавказский фронтын Черноморский группыжо наступленийыш тарвана. Тӯн рольым 56 армийлан ӯшанен пуэныт.

1195 гап Пятигорск, Хребтовое воктене обороным кучен да тушманын оборонжым артиллерийын тулжо да изи отряд-влакын атаке-влакше дене шалатылын. Тушман тиде участке гыч ик салтакымат вес вере колтен огыл.

В.Мартьянов.
Умбакыже лиеш.